

Van bescherming naar inclusie

Een handboek voor
leerkrachten over
uithuisgeplaatste kinderen en
geadopteerde kinderen

BRIGHTER FUTURE
Innovative tools for developing full
potential after early adversity

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

CITTA' DI TORINO

Dit handboek is ontwikkeld in het kader van het project BRIGTHER FUTURE: Innovative tools for developing full potential after early adversity, waarvan het werkteam bestaat uit de volgende entiteiten:

- Comune di Torino (Italië)
- CORA (Spanje)
- PAC UK/ Family Action (Verenigd Koninkrijk)
- Pharos Expertisecentrum Gezondheidsverschillen (Nederland)
- Universitat Autònoma de Barcelona (Spanje)
- Università di Verona (Italië)
- Rijksuniversiteit Groningen (Nederland)

Redacteur:

Beatriz San Román (Universitat Autònoma de Barcelona)

Medewerkers:

Barbara Ferrero en Sandra Patt (Comune di Torino)
Ana Mª Linares, Águeda Ruibal en Chus Vázquez Paredes (CORA)
Rebecca Wilkins en Jo Mitchell (PAC UK, onderdeel van Family Action)
Anna de Haan en Marjolein Keij (Pharos Expertisecentrum Gezondheidsverschillen)
Chandra K. Clemente, Beatriz San Román en Aida Urrea (Universitat Autònoma de Barcelona)
Federica de Cordova, Giulia Selmi en Chiara Sità (Università di Verona)
Mónica López López, Elianne Zijlstra, Carla van Os en Mijntje ten Brummelaar (Rijksuniversiteit Groningen)

Ontwerp: Herederos de Juan Palomo

Illustraties: Alvaro Sobrino

Dit project is gefinancierd met steun van de Europese Commissie. De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteurs; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik dat wordt gemaakt van de informatie in deze publicatie.

INLEIDING

Het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de Rechten van het Kind (IVRK) geeft ieder kind recht op “een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het kind” (art. 27) en eist dat ouders of degenen die verantwoordelijk zijn voor het kind “naar vermogen en binnen de grenzen van hun financiële mogelijkheden, de levensomstandigheden verzekeren die nodig zijn voor de ontwikkeling van het kind”. Wanneer ouders, om welke reden dan ook, niet in staat zijn aan deze verplichtingen te voldoen, zijn de staten verantwoordelijk voor het waarborgen van die zorg in situaties waarin het kind “tijdelijk of permanent het verblijf in het gezin waartoe het behoort, moet missen” (art. 20). Na beoordeling van de situatie wordt deze kinderen alternatieve opvang geboden totdat zij naar hun gezin kunnen terugkeren, hetzij in een pleeggezin, hetzij in een instelling. Wanneer terugkeer naar het gezin niet mogelijk is, kan ook adoptie worden overwogen als permanente oplossing.

Veel van deze kinderen zijn niet alleen gescheiden van hun eerste ouders, maar hebben ook in hun jonge leven te maken gehad met andere vormen van tegenspoed, zoals mishandeling, verwaarlozing, verblijf in een instelling of negatieve prenatale ervaringen (bv. blootstelling aan alcohol, andere giftige stoffen of stress van de moeder). Dergelijke negatieve ervaringen kunnen de ontwikkeling op verschillende niveaus beïnvloeden, zoals de emotionele vaardigheden, cognitieve processen en het vermogen om zin te geven aan levenservaringen en tot een positief zelfbeeld komen.

Zonder specifieke training kunnen leerkrachten en andere professionals moeite hebben om de behoeften en het gedrag van deze kinderen te begrijpen. Misverstanden kunnen dan leiden tot onnauwkeurige “labels” en ondoeltreffende strategieën. Sommige toegepaste onderwijsstrategieën houden geen rekening met de diversiteit van levenservaringen en persoonlijke omstandigheden.

Dit handboek is opgesteld door “BRIGHTER FUTURE: Developing innovative tools for developing full potential after early adversity”, een door Erasmus+ gefinancierd programma. Er is een internationaal team geformeerd met als doel leerkrachten te voorzien van bruikbare informatie en instrumenten. Het handboek is ontworpen voor leerkrachten om uitleg te geven hoe verschillende levenstrajecten en ervaringen op jonge leeftijd de ontwikkeling van kinderen vormgeven, en hoe de school een unieke plaats is van waaruit de mogelijke negatieve impact van moeilijke ervaringen op jonge leeftijd kan worden verminderd.

De focus van dit handboek ligt op uithuisgeplaatste kinderen en geadopteerde kinderen, maar de informatie en praktische werkwijzen die we leerkrachten en schoolpersoneel aanreiken zijn erop gericht een gastvrije omgeving te creëren voor alle kinderen op school, ongeacht hun gezinservaringen en levenstrajecten. Het is duidelijk dat dit niet alleen de taak van de leerkrachten is. Hoewel de deskundigheid van leerkrachten in de omgang met leerlingen en ouders zeker een essentiële factor is, is het ook belangrijk te erkennen dat inclusie het resultaat is van een school-brede aanpak en niet zozeer van de individuele vaardigheden en persoonlijke kwaliteiten van een leerkracht. Het is belangrijk ervoor te zorgen dat op verschillende momenten gedurende een schoolcarrière elk kind, met inbegrip van zijn familiebanden en verwantschappen, wordt gezien, erkend en gewaardeerd. Effectief onderwijs voor elk kind vereist zoals gezegd een school-brede benadering waarbij bijvoorbeeld ook schooldirectie en schoolbesturen een verantwoordelijkheid hebben om ervoor te zorgen dat het schoolpersoneel wordt opgeleid om de speciale behoeften van kinderen (bijvoorbeeld als er sprake is vroegkinderlijke tegenspoed) te begrijpen.

In dit handboek zullen leerkrachten en overig schoolpersoneel praktische informatie en aanbevelingen vinden, waarvan zij

sommige waarschijnlijk al in hun werk toepassen. Om dat werk te ondersteunen, hebben we de werkwijzen verzameld die het meest effectief zijn.

Het eerste deel van het handboek richt zich op hoe vroege tegenslagen de ontwikkeling van een kind kunnen beïnvloeden en de mogelijke uitdagingen die daaruit voortvloeien. Dergelijke uitdagingen kunnen onder meer gaan over het begrijpen van de behoeften achter wat kan worden gezien als moeilijk of ongedisciplineerd gedrag, of over hoe volwassenen kunnen omgaan met hun eigen moeilijke gevoelens om de juiste steun te kunnen bieden. Vervolgens gaan we in op praktische werkwijzen die leerkrachten kunnen helpen in hun werk met deze kinderen en tieners. In het laatste deel focussen we op diversiteit in de klas, waaronder culturele verschillen, en hoe uitsluitingspraktijken die hiermee samenhangen te voorkomen. We geven praktische tips die niet alleen nuttig zijn om alle kinderen te verwelkomen, ongeacht hun levenstraject of leefsituatie, maar ook om waarden van inclusie, gelijkheid en wederzijds respect te bevorderen.

I. INZICHT IN DE IMPACT VAN VROEGE TEGENSPOED

Het is essentieel dat leerkrachten zich bewust zijn van hoe vroege negatieve ervaringen het menselijk functioneren kunnen beïnvloeden. Zij ontwikkelen daarmee een sensitiviteit voor de veelheid en verscheidenheid aan behoeften en het potentieel van elke groep kinderen of volwassenen. Bovendien biedt kennis van de gevolgen van vroege negatieve ervaringen handvatten om de manier waarop sommige kinderen zich gedragen of reageren te kaderen en juist te interpreteren. Net zoals het van fundamenteel belang is om iets over doofheid te weten om op de juiste manier met slechthorenden te kunnen omgaan, hebben we accurate en actuele informatie nodig om emotionele reacties te kunnen plaatsen die anders misschien onbegrijpelijk of verkeerd begrepen zouden zijn.

Door het opdoen van ervaringen leren kinderen, net zo goed als volwassenen, om hun gedachten en gedrag vorm te geven. In ideale omstandigheden drukken kinderen hun behoeften uit en worden die behoeften consequent vervuld door hun primaire verzorgers. Dit, vele malen per dag herhaald, samen met het andere verzorgende gedrag van de verzorger (wiegen, glimlachen, enz.), zal een kind een veilige basis geven van waaruit het de wereld kan verkennen. Door de relatie met hun primaire verzorgers leren zij ook hoe zij hun eigen emotionele toestand te reguleren en leggen zij de basis voor het opbouwen van zinvolle relaties met anderen.

Jonge kinderen die volwassenen niet hebben ervaren als veilig, voorspelbaar en consequent in hun zorg, internaliseren vaak het idee dat volwassenen niet te vertrouwen zijn en dat de wereld niet veilig is. Als zij geen sensitieve verzorgers hebben gehad die hen hebben geholpen hun emoties te leren herkennen en beheersen,

Kennis over de gevolgen van vroege negatieve ervaringen biedt handvatten voor hoe bepaalde reacties of gedrag van kinderen te kaderen en te interpreteren.

kunnen zij problemen ontwikkelen met zelfregulatie. Kinderen die worden blootgesteld aan een gewelddadige of chaotische omgeving ontwikkelen vaak een sterke vecht-vlucht-vries reactie, die zij niet gemakkelijk kunnen overwinnen. Als reactie op inconsistente en verwaarlozende zorg kan een hele reeks reacties ontstaan, waaronder passiviteit, angst of overdreven meegaandheid. Door een gebrek aan zorgzame volwassenen die hen helpen in hun behoeften te voorzien, hebben zij het heft in eigen handen moeten nemen om zelf in die behoeften te voorzien en hun eigen moeilijkheden op te lossen. Wanneer dergelijke kinderen in het schoolstelsel terechtkomen, kan datgene wat zij geleerd hebben te doen om te overleven, worden geïnterpreteerd als “storend gedrag”.

In de onderwijscontext wordt van kinderen en jongeren verwacht dat zij zich aan de regels en voorschriften van de school houden. Deze regels zijn gewoonlijk bedoeld om een veilige, rustige ruimte te bieden die bevorderlijk is voor het leren. Maar voor een kind dat door het leven geleerd heeft dat volwassenen niet te vertrouwen zijn, kan het vertrouwen van leerkrachten en het volgen van hun regels aanvoelen als een onveilige optie.

Voor een kind dat door ervaringen geleerd heeft dat volwassenen niet te vertrouwen zijn, kan het lastig zijn leerkrachten te vertrouwen en de regels te volgen. Dit kan heel onveilig voelen.

Achter gedrag

Kinderen die te maken hebben gehad met situaties van verwaarlozing, langdurige plaatsing in een instelling, mishandeling en/of misbruik kunnen moeilijkheden vertonen op een of meer van de hierna opgesomde gebieden. Dergelijke moeilijkheden vormen risicofactoren voor de psychologische, relationele en sociale ontwikkeling van deze kinderen als de volwassenen om hen heen er niet in slagen een zorgvuldige, respectvolle en gastvrije omgeving te bieden. Daarom is het van cruciaal belang te weten wat er achter het gedrag van het kind kan schuilgaan.

Zintuiglijke verwerking en/of zelfregulering

Kinderen met vroegkinderlijke tegenslagen kunnen overgevoelig zijn voor zintuiglijke input, ondergevoelig, of beide. Problemen met de sensorische verwerking kunnen ook invloed hebben op het evenwicht en motoriek. Wanneer kinderen zich in situaties bevinden die een overbelasting van de zintuigen veroorzaken, hebben ze moeite met zelfregulatie. Hun emoties en gedrag blijven ongecontroleerd en ze worden vaak bestempeld als “moeilijk” of hun reacties worden “overdreven” genoemd. Op dezelfde manier kunnen kinderen die in een vroeg stadium geen zorgzame omgeving hebben gehad, het moeilijk vinden om hun emoties te begrijpen en te beheersen.

Executief functioneren

Vroegkinderlijke tegenslagen en trauma's kunnen leiden tot hogere stressniveaus, meer moeite om emoties te moduleren en accuraat in te schatten, en verminderde executieve vaardigheden. Wanneer hiermee geen rekening wordt gehouden, worden hun moeilijkheden vaak verward met problemen zoals ADHD. Wanneer het executief functioneren onderontwikkeld is, kunnen

kinderen ontregeld gedrag vertonen, zich afzetten tegen hun omgeving of eigen coping gedrag vertonen dat wordt geïnterpreteerd als storend gedrag.

Chronische stress

Leren omgaan met tegenslagen is een belangrijk onderdeel van een gezonde ontwikkeling van kinderen. Wanneer we bedreigd worden, activeert ons lichaam een verscheidenheid aan fysiologische reacties, waaronder verhogingen van de hartslag, de bloeddruk en stresshormonen zoals cortisol. Wanneer jonge kinderen worden beschermd door ondersteunende relaties met volwassenen, helpen deze kinderen zich aan te passen, waardoor de mogelijk schadelijke effecten van abnormale niveaus van stresshormonen worden verminderd. Bij sterke, frequente of langdurige negatieve ervaringen, zoals herhaald misbruik, zonder steun van volwassenen, wordt stress toxisch, omdat overmatig cortisol de zich ontwikkelende hersencircuits verstoort. Als een kind voor de leeftijd van drie jaar wordt blootgesteld aan toxische stress zonder de steun van een oplettende ouder of verzorger, kan dit invloed hebben op het vermogen om te leren, om te gaan met stress

of gezonde relaties op te bouwen met leeftijdgenoten en volwassenen.

Relaties met leeftijdsgenoten

Positieve relaties met leeftijdsgenootjes vereisen dat kinderen leren hoe ze zich moeten uitdrukken, hoe ze hun beurt kunnen krijgen en hoe ze empathie kunnen tonen in de omgang met anderen. De verwerving van deze vaardigheden kan in het gedrang komen bij kinderen die te lijden hebben gehad onder sociale deprivatie, en dit wordt verergerd wanneer er problemen zijn met zelfregulering en impulsiviteit. Deze onderontwikkelde vaardigheden kunnen worden versterkt in ongestructureerde omgevingen zoals pauzes en lunchtijd, waar van kinderen wordt verwacht dat zij alle leeftijdsgebonden vaardigheden bezitten om zich zonder gericht toezicht te kunnen redden. Beperkte sociale vaardigheden kunnen leiden tot sociale afwijzing of uitsluiting, wat ertoe kan leiden dat kinderen betrokken raken bij risicogedrag.

Verandering en overgangen

De meeste kinderen houden niet van verandering en hebben het moeilijk als ze verhuizen of op een nieuwe school beginnen, maar voor sommige kinderen die te maken hebben gehad met ingrijpende gebeurtenissen

kunnen zelfs kleine veranderingen (zoals een onverwachte verandering in het schema van de dagelijkse activiteiten) volkomen overweldigend zijn. Hetzelfde kan gebeuren met kleine overgangen (bv. van de ene taak naar de andere gaan). Zij kunnen hun ongemak tonen door agressiever gedrag te laten zien, terug te vallen op oud gedrag (duimzuigen, bedplassen), of te klagen over lichamelijke symptomen (hoofdpijn, buikpijn).

Leerachterstand of -moeilijkheden

Tijdens de eerste levensjaren ontwikkelen de hersenen zich het snelst. Kinderen die verstoken zijn geweest van een stabiele en een zorgzame omgeving, kunnen belangrijke ontwikkelingsstadia en vaardigheden hebben gemist die zij nodig hebben om aan leeftijdsgerelateerde verwachtingen te kunnen voldoen. Als gevolg daarvan komt hun chronologische leeftijd mogelijk niet overeen met hun ontwikkelingsleeftijd, met onder meer spraak- en taalproblemen of -achterstanden. Wanneer dit onopgemerkt blijft, raken zij vaak gedesinteresseerd in het leerproces, verminderd hun gevoel van eigenwaarde en lijden zij onder het feit dat zij niet kunnen meekomen met de rest van hun leeftijdgenoten.

Moeilijkheden met een nieuwe taal en nieuwe culturele normen en waarden

Wie op een bepaalde leeftijd in een nieuw land gaat wonen, kan moeite hebben met het leren van de nieuwe taal. Kinderen die via interlandelijke adoptie binnenkomen of die recentelijk gevlucht of gemigreerd zijn, lijken over het algemeen in korte tijd te aan te leren, althans op mondeling niveau. Zij kunnen echter moeite hebben met abstractere taal, wat pas later duidelijk wordt, wanneer zij leren lezen en schrijven en met abstractere inhoud worden geconfronteerd. Bij deze kinderen en vooral bij degenen die op latere leeftijd komen, gebeurt het soms dat scholen het moeilijk vinden het juiste onderwijsniveau aan te bieden. Dit heeft er onder andere mee te maken dat het lastig is om het niveau goed in te schatten als er taalachterstanden zijn. Dit kan leiden tot ofwel te veel druk, ofwel juist tot eisen die lager liggen dan waartoe deze kinderen in staat zijn. Voor kinderen die vanaf de middelbare schoolleeftijd in een nieuw land naar school gaan, zoals bij alleenstaande gevluchte kinderen (AMV), is in Nederland het onderwijs in eerste instantie vooral gericht op het aanleren van de taal.

Van vroege tegenslag naar veerkracht

Hoewel ervaringen uit het verleden kunnen het leren denken en reageren van kinderen verklaren, zijn ze niet bepalend voor onze toekomst. De plasticiteit van het menselijk brein zorgt ervoor nieuwe dingen te blijven leren en denk- en gedragspatronen veranderen. Het bewust zijn van de mogelijke impact van vroege tegenslagen op kinderen is essentieel om hun veerkracht te ondersteunen. Deze focus is van belang in onderwijs- en zorgplan voor deze groep kinderen. Het gaat er niet om hen te “repareren” of hen te laten terugkeren naar “normaal” functioneren. Deze kinderen moeten begeleid worden in een proces van groei en empowerment, dat de integratie van negatieve ervaringen in een “ruimer zelfbesef” omvat. In feite is veerkracht het vermogen om in zichzelf voldoende ruimte te scheppen om negatieve ervaringen te integreren zonder dat deze een ontwrichtend effect hebben.

Via de leerkrachten kunnen scholen een krachtige plek zijn om veerkracht op te bouwen voor kinderen in een zorgzame, gestructureerde omgeving waar zij in staat zijn om hun volledige potentieel te ontwikkelen. Voor kinderen die al vroeg met tegenslag te maken krijgen, kunnen toegewijde leerkrachten en een gezonde schoolomgeving een wereld van verschil maken.

Ervaringen uit het verleden kunnen het leren, het denken en het reageren van kinderen verklaren. Maar ze zijn niet bepalend voor de toekomst.

Het risico van etikettering

Wanneer we spreken over “vroege tegenspoed” of “trauma” om een verleden met moeilijke en pijnlijke ervaringen te beschrijven, bestaat een reëel risico dat we een onnatuurlijke tweedeling in stand houden tussen “normale” en “getraumatiseerde” kinderen; dat wil zeggen, tussen degenen die hulp nodig hebben en degenen die in staat zijn die hulp te bieden. Een moeilijk verleden kan helpen om een specifieke manier van functioneren te verklaren, maar het bepaalt niet wie iemand is of wie hij zal worden. Alleen focussen op het verleden kan sterke hulpbronnen en vaardigheden van leerlingen verdoezelen en hen beschouwen als “behoefte” individuen die niet in staat zijn een positieve bijdrage te leveren. Wanneer de emotionele veiligheid in het gedrag komt of wanneer kinderen niet de kans hebben gekregen om de specifieke vaardigheden te ontwikkelen die nodig zijn om zich aan te passen aan de dynamiek van de school, kunnen volwassenen het gedrag van een leerling als ongepast interpreteren en bestraffen. In dergelijke gevallen zullen disciplinaire maatregelen de situatie alleen maar verergeren. In plaats daarvan moeten verantwoordelijke volwassenen zich realiseren dat deze kinderen geen verantwoordelijkheid dragen voor hun vroege negatieve ervaringen en dat zij empathie, medeleven en hulp nodig hebben en verdienen. Deze houding biedt kinderen de mogelijkheid om nieuwe en betere manieren te leren om met hun emoties om te gaan en nieuwe vaardigheden te verwerven.

Een specifieke manier van functioneren kan soms verklaard worden door een moeilijk verleden. Het bepaalt echter niet wie iemand is of wie hij zal worden.

Bewust zijn van onze eigen emoties

Werken met kinderen die op jonge leeftijd tegenslag hebben ervaren kan een uitdaging zijn. Zelfs de meest ervaren leerkrachten kunnen het moeilijk en verontrustend vinden om geconfronteerd te worden met het lijden en de pijn van anderen. Sommige situaties (zelfs als ze ogenschijnlijk onbeduidend zijn) kunnen intense gevoelens of ervaringen uit het verleden van de leerkrachten oproepen, waardoor hun eigen emotionele zekerheid wankelt. In dergelijke omstandigheden is het niet ongebruikelijk dat gevoelens van prikkelbaarheid en negativiteit jegens het kind de kop opsteken. Gevoelens die, als ze niet onder controle worden gehouden, kunnen escaleren en de relatie tussen leerkracht en kind aanzienlijk kunnen beïnvloeden.

Wanneer kinderen en jongeren niet reageren op onze zorg, aandacht of aanmoediging, kan dit leiden tot moedeloosheid van onze kant. Voor veel leerkrachten en opvoeders kan een voortdurende afwijzing door een kind waar ze hard aan werken om een relatie mee op te bouwen, erg demotiverend voelen. Dit is niet omdat ze onverschillige mensen zijn, noch omdat ze niet goed zijn in hun werk. Wanneer consequent geprobeerd wordt met iemand in contact te komen zonder een reactie te krijgen, kan dit de relatie onder druk zetten. Wanneer er geen vooruitgang wordt geboekt, voelt de investering zinloos aan en kan er een gevoel van mislukking en hopeloosheid ontstaan.

Bij meer begrip dat ieders emoties hoog oplopen bij uitdagend gedrag, vermindert dat het gevoel van bedreiging of angst en lukt het beter de situatie onder controle te houden. Dit draagt bij aan het herkennen van het gedrag en een poging tot communicatie van het kind. Door de behoefte van het kind de snappen zal de reactie waarschijnlijk flexibeler zijn is er meer begrip voor de behoeften van het kind.

Omgaan met je eigen gevoelens in uitdagende situaties

Werken met kinderen die zich ongemakkelijk voelen kan bij de leerkracht gevoelens van hulpeloosheid, eenzaamheid en angst oproepen.

Enkele richtlijnen die in dergelijke situaties kunnen helpen:

- Laat je gevoelens naar boven komen en erken ze voor jezelf, hoe ongemakkelijk ze ook zijn;
- Probeer niet te oordelen over de acties van het kind, het niet de schuld te geven of het zich ontoereikend te laten voelen.
- Ga in plaats daarvan op een observerende manier met het kind om en probeer inzicht te krijgen in de functie van gedrag van kinderen.
- Zorg voor een vertrouwensrelatie met het kind, waarin ruimte is voor het bespreken van uitdagingen en het samen bedenken van mogelijke oplossingen.
- Rapporteer en deel wat u hebt waargenomen met de directeur van de school en andere professionals die voor het kind zorgen, met het doel een passende interventie te bepalen.
- Als u zich regelmatig overweldigd voelt door dergelijke situaties, overweeg dan steun voor uzelf te zoeken.

II. EEN SOLIDE BASIS VOOR SUCCES LEGGEN

Zich goed voelen op school

Scholen staan onder druk om prioriteit te geven aan leerresultaten, gezien de constante controle en evaluatie van de vorderingen van hun leerlingen. De werkdruk van leerkrachten en opvoeders kan soms overweldigend zijn, en het kan een ontmoedigende taak zijn om rekening te houden met de individuele behoeften van kinderen die op jonge leeftijd tegenslag hebben ondervonden, naast de behoeften van de andere leerlingen. Kinderen die zich gestrest, onveilig of niet welkom voelen op school, verminderd in staat zijn om te leren en academisch te slagen.

Alle kinderen moeten zich veilig en welkom voelen op school. Dit geldt in het bijzonder voor kinderen die, om welke reden dan ook, moeite hebben om hun plaats in de groep te vinden of die moeite hebben om zich aan de schoolregels en -ritmes te houden. Hun welzijn is dus van het grootste belang. Zich “goed voelen” impliceert de volgende zelfpercepties, die scholen bij alle kinderen zouden moeten trachten te cultiveren:

- **Zich capabel voelen:** Zich nutteloos en hulpeloos voelen, is funest het gevoel van eigenwaarde en welzijn van kinderen. Kinderen hebben een lage eigenwaarde wanneer hun emotionele -, sociale - en geestelijke gezondheidsbehoeften niet worden begrepen.
- **Zich aanvaard en gewaardeerd voelen:** Ervaren dat men van betekenis is voor anderen en dat zij onze bijdragen waarderen, is essentieel voor welzijn.

Alle kinderen moeten zich veilig en welkom voelen op school. Dit geldt in het bijzonder voor kinderen die, om welke reden dan ook, moeite hebben om hun plaats in de groep te vinden of die moeite hebben om zich aan de schoolregels en -ritmes te houden.

- **Een gevoel van agency hebben:** Wat ze doen en de keuzes die ze maken, hebben invloed op wat er met hen gebeurt.

Om kinderen in staat te stellen deze percepties te ontwikkelen en te behouden, zijn er veel dingen die leerkrachten kunnen doen in zowel formele als informele contexten. Hier volgen enkele suggesties die nuttig kunnen zijn, waarbij in gedachten moet worden gehouden dat verschillende leerlingen baat hebben bij verschillende hulpmiddelen.

- **Benadruk de sterke punten van elk kind.**

Kinderen kunnen zich hulpeloos en onder voortdurende stress voelen en de meeste interacties met hun leerkrachten gaan over het volgen van de normen de klas. Het benadrukken van hun inspanningen en prestaties geeft de kinderen een ander perspectief op zichzelf. Het is gemakkelijker om gemotiveerd te blijven als we succeservaringen opdoen. Door de prestaties of verbeteringen (zelfs als ze nog ver van het einddoel verwijderd zijn) te erkennen, kunnen kinderen een start maken aan het vergroten van de eigenwaarde. Kinderen en adolescenten hebben er ook baat bij om verantwoordelijkheid te krijgen, zoals bij peer tutoring, coöperatief leren, het krijgen van taken in de klasroutine, of een rol in schoolactiviteiten. In dergelijke rollen kunnen zij verschillende kanten van hun persoonlijkheid laten zien aan zichzelf aan anderen en verdwijnt het beeld van een kwetsbaar en machteloos persoon.

- **Toon oprechte belangstelling voor de kinderen als individuen.**

Door kinderen van meet af aan te laten zien dat er interesse is in wie ze zijn en de positieve bijdrage die zij aan de groep leveren gezien wordt, wordt niet alleen de basis gelegd voor een positieve relatie, maar wordt ook bijgedragen aan hun gevoel erbij te horen en emotioneel veilig te zijn. Dergelijke belangstelling is ingebed in zowel triviale dagelijkse routines als in scharniermomenten. Een voorbeeld om kinderen het gevoel te geven dat ze gezien worden is het correct noemen van hun naam.

Klassenbijeenkomsten

Klassenbijeenkomsten kunnen kinderen samenbrengen in één groep, en kunnen helpen om kinderen op de hoogte te brengen van belangrijke gebeurtenissen, informatie, en successen die ze als klas hebben gehad. Zij helpen de kinderen herinneren aan de kleine gemeenschap

waarvan zij deel uitmaken, en geven hen de gelegenheid om te leren van de mensen om hen heen en daar invloed op uit te oefenen. Zij kunnen ook worden gebruikt om conflicten te voorkomen of te leren op te lossen. Met de steun van leerkrachten kunnen klassenbijeenkomsten een krachtig instrument zijn om vaardigheden te verwerven in het samenwerken en het ontwikkelen van een oplossingsgerichte aanpak voor moeilijke situaties.

- **Bevorder een gemeenschapsgevoel in de klas en op school.**

Het ontwikkelen van een gevoel van saamhorigheid en verbondenheid is extra belangrijk voor jongeren die in hun vroege leven tegenslag hebben gekend. Er kunnen veel activiteiten worden ontwikkeld met kleinere en grotere groepen, waarbij de klas een cruciale omgeving vormt. Klassenroutines en -rituelen, maar ook coöperatief leren, kunnen effectieve mogelijkheden bieden om de banden tussen klasgenoten te versterken.

- **Bied mogelijkheden voor zelfexpressie en representatie.**

Kinderen en adolescenten die op jonge leeftijd tegenslag hebben ervaren, moeten vaak omgaan met een veelheid aan tegenstrijdige en pijnlijke emoties en gevoelens. Verbale communicatie is voor hen echter niet noodzakelijk de beste manier om zich uit te drukken. Het kan de moeite waard zijn om hen de mogelijkheid te bieden toegang te krijgen tot, en ervaring op te doen met, verschillende expressievormen, zoals kunstworkshops, sport, muziek, theater, enz. In dergelijke verschillende contexten kunnen kinderen zichzelf in een nieuw licht presenteren, waarbij ze sterke punten en talenten kunnen tonen die niet eerder naar voren zijn gekomen.

Consistente, voorspelbare en repetitieve omgevingen

Kinderen en jongeren hebben passende structuren en grenzen nodig om te groeien en zich te ontwikkelen. Een consistente, voorspelbare en zich herhalende omgeving is belangrijk om kinderen te helpen zich veilig en beschermd te voelen. Dit is cruciaal voor kinderen die zich overweldigd voelen of geen controle meer over zichzelf hebben. Ook vanuit de gehechtheidstheorie is bekend dat het voor de ontwikkeling van kinderen belangrijk is dat primaire verzorgers, naast liefdevol en verzorgend, ook voorspelbaar en consistent zijn. De schoolomgeving is een plek die het kind of de jongere in staat stelt zich te blijven hechten en verbindingen aan te gaan in de loop van zijn of haar levenscyclus. Om een dergelijke zorgzame en verzorgende omgeving te bieden, kan het volgen van de **UPPP-strategie** nuttig zijn:

Het is belangrijk dat kinderen hun leerkrachten zien als iemand die hen begeleidt bij hun schoolperiode en op de weg naar volwassenheid. Dit is nog belangrijker wanneer moeilijkheden zich voordoen of er sprake is van conflictsituaties.

- **Unconditionality-Onvoorwaardelijkheid:**

Het is essentieel dat kinderen weten dat, wat er ook gebeurt, volwassenen aan hun kant staan. Het is belangrijk dat kinderen hun leerkrachten zien als “sheepa’s” die hen begeleiden op hun schoolreis en bij mogelijke moeilijkheden, dit geldt eens te meer in conflictsituaties.

- **Predictability-Voorspelbaarheid:**

Voorspelbare volwassenen en routines zijn de sleutel tot het ondersteunen van de emotionele veiligheid van jonge kinderen. Voor tieners met negatieve jeugdervaringen kan het ook van

cruciaal belang zijn om de vertrouwensrelatie te versterken en zich veilig te voelen.

- **Presence-Aanwezigheid:**

Kinderen begroeten met een glimlach en vast oogcontact, hen vragen hoe het met hen gaat en wachten op hun antwoord, empathische gebaren en andere tekenen die hen het gevoel geven dat ze gezien en gewaardeerd worden, zullen hen helpen om verbonden te blijven en zich goed te voelen op school.

- **Patience-Geduld:**

Grote veranderingen, zoals het leren vertrouwen op volwassenen en het leren reguleren van emoties, gebeuren niet van de ene op de andere dag. Het is heel goed mogelijk dat kinderen soms “achteruit” lijken te gaan in hun leer- en emotionele ontwikkeling. Bedenk dat dit deel uitmaakt van de reis en dat niemand, noch de leerkracht, noch de ouders of verzorgers, noch het kind zelf, hier schuld aan heeft.

Een “aanspreekpunt” op school

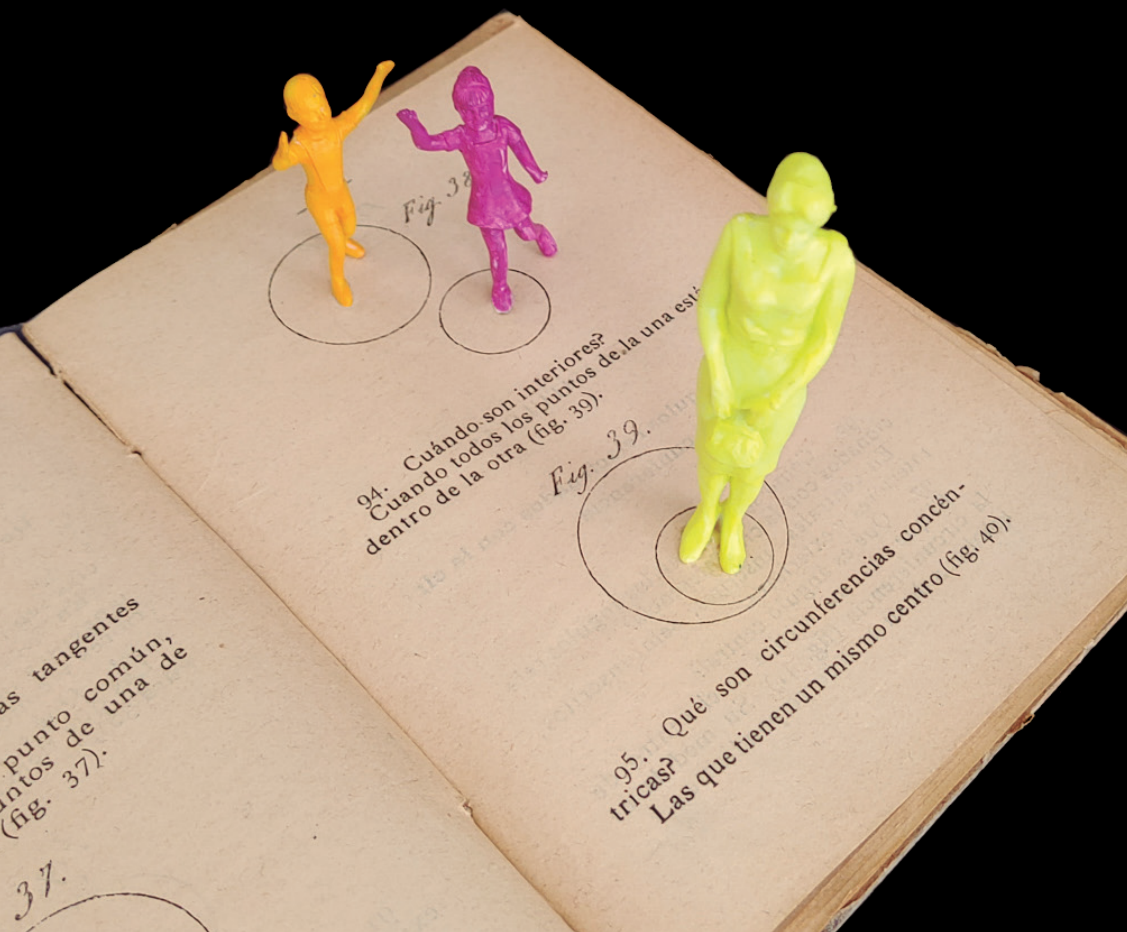
Als het kind op school iemand kan aanspreken die ontvankelijk en zorgzaam is, ervaart het kind een gezonde relatie, die centraal staat in de verdere ontwikkeling van

het kind. Het aanwijzen van een “contactpersoon” voor emotionele steun op school geeft het kind de gelegenheid een positieve relatie op te bouwen en zorgt voor een extra gehechtheidsfiguur. Dit is een enorm belangrijke figuur voor een kind of jongere op school die een onzekere hechting en tegenslagen in het vroege leven heeft ervaren. Dit kan de leerkracht zijn of een andere persoon met wie de klas veel tijd doorbrengt, maar er kan ook naar andere mogelijkheden gezocht worden.

De manier waarop we op kinderen en jongeren reageren en het taalgebruik dat we hanteren, is een cruciaal onderdeel van de duurzame relatie die we met kinderen opbouwen. Hieronder volgen enkele “top tips” voor in de klas die kinderen en jongeren kunnen helpen zich gezien en gewaardeerd te voelen, wat hen op zijn beurt zal helpen rustig en gecontroleerd te blijven op school:

- Stel een routine in voor het verwelkomen en voor het afscheid nemen, en zorg ervoor dat elk kind de gelegenheid heeft om contact en persoonlijke communicatie te hebben wanneer dat nodig is
- Bereid het kind voor op wat er gaat gebeuren (vooral op momenten van overgang en veranderingen in de routine).
- Plaats het kind in de klas waar het zich veilig voelt (bijv. met een muur achter zich of bij een deur).
- Check regelmatig het contact met het kind (dit kan zo eenvoudig zijn als een duim omhoog of knikken met het hoofd terwijl het kind taken uitvoert).
- Adem diep in wanneer u voor moeilijke momenten staat, zodat u het kind tegemoet kunt komen in plaats alleen te reageren.
- Help het kind om kalm te blijven door hem rustgevende, herhalende activiteiten te geven (bv. kleurpotloden sorteren of hand-outs ordenen).
- Werk samen met een kind aan een activiteit om een band op te bouwen (bijv. samen een legpuzzel maken)
- Geef het kind ‘in’ in plaats van ‘uit’ tijd (bv. breng het kind naar u toe in plaats van het naar buiten te sturen)

Mijn wereld

Een activiteit die leerkrachten kan helpen om kinderen en jongeren beter te leren kennen is “Mijn wereld”. Dit kan een tekening zijn van zichzelf of van de dingen die belangrijk zijn voor het kind. De

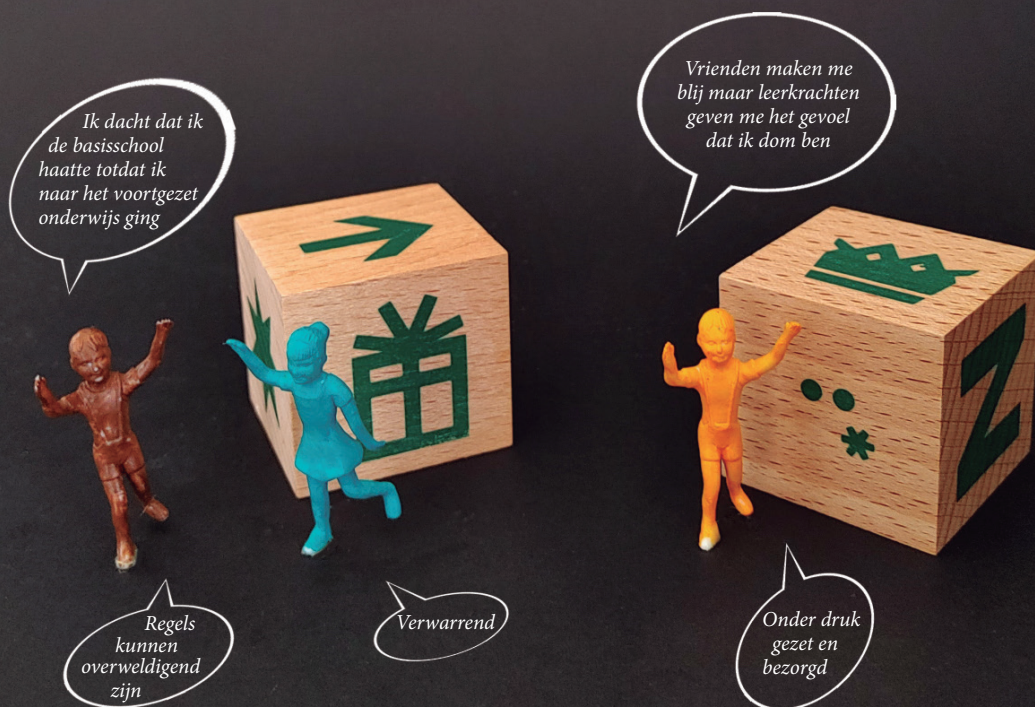
activiteit “Mijn wereld” kan een combinatie zijn van geschreven woorden en tekeningen die het kind helpt om met de leerkracht te delen wat voor hem of haar belangrijk is. Elk kind zal anders reageren op deze activiteit. Denk aan het niveau van het kind en hoe bereid het is om informatie over zichzelf te delen. Doe dit in een langzamer tempo en verspreid over een bepaalde periode. Stem het tempo af op de behoeften van het kind, geef het kind de tijd om te leren dat relaties met volwassenen positieve ervaringen kunnen zijn.

- Laat het kind zien dat u aan hem/haar denkt (bijv. vraag hem/haar naar iets dat belangrijk voor hem/haar is, zoals zijn/haar huisdier/weekend/voetbalteam).
- Voeg extra ondersteuning toe aan de activiteit of taak (bijv. help hen op weg, gebruik visuele aanwijzingen, verdeel het in stukjes).
- Geef twee ‘juiste keuzes’ (beide krijgen de klus geklaard, en het kind zal het gevoel hebben dat het enige controle heeft).
- Boven alles, zorg ervoor dat het kind weet dat u waardeert hoe moeilijk het voor hen is. Een simpel “Ik weet dat dit moeilijk voor je is” stelt ze gerust en geeft ze het gevoel dat hun strijd en inspanningen worden erkend.

Als school een enge plek is

Het is van cruciaal belang te weten dat school soms een enge plek kan zijn voor kinderen en jongeren, en dat deze angst ertoe kan leiden dat ze moeite hebben om hun gedachten en gevoelens te uiten.

Als dit gebeurt, zien we hun angst waarschijnlijk tot uiting komen in hun gedrag. Hier zijn enkele manieren waarop kinderen ons vertelden dat school hen angstig kan maken.

Naar een nieuwe school/welkomstplan

Verhuizen van het ene land naar het andere of geplaatst worden in een nieuwe zorgomgeving (een pleeg- of adoptiegezin of een residentiële instelling) betekent vaak naar een nieuwe school gaan. Vanuit het oogpunt van het kind betekent dit weer een nieuwe uitdaging die nog eens bovenop de stress van veranderende routines en verzorgers komt.

Indien mogelijk moet de schoolintrede na de verhuizing worden uitgesteld om het kind de tijd te geven zich aan te passen en zich veilig te voelen in zijn nieuwe omgeving. Er kan bezorgdheid ontstaan over het feit dat het uitstellen van de intrede in de klas een kloof in kennis en vaardigheden zou kunnen veroorzaken of verergeren. Leerkrachten weten echter dat het vermogen om schooluitdagingen op een positieve manier aan te gaan, bovenal afhangt van de emotionele veiligheid van de leerling. Kinderen die zich geliefd en veilig voelen, leren graag. Omgekeerd kunnen kinderen die zich kwetsbaar en onzeker voelen, moeite hebben om het nieuwe als interessant te zien, en kunnen zij moeite hebben om zich op hun taken te concentreren. Onrust en angst zijn sterker dan nieuwsgierigheid.

Het is belangrijk dat het psychologisch en sociaal welzijn voorrang krijgen boven de schoolprestaties of de aanpassing aan de dynamiek van de school. Zoals bij elk kind dat voor het eerst naar school gaat, moet de hoogste prioriteit zijn dat het zich op school gelukkig en veilig voelt.

Zodra de datum voor de start op school is vastgesteld, moet een periode van toenadering en overgang worden ingezet. Een flexibele aanpak waarbij rekening wordt gehouden met de emotionele behoeften van kinderen is de sleutel tot een positieve begeleiding van de kinderen tijdens het begin van hun schoolleven.

Hier volgen aanbevelingen om het overgangsproces zo soepel mogelijk te laten verlopen:

- **Bereid kinderen voor,** anticipeer op wat er gaat gebeuren en hoe hun routines er vanaf nu uit zullen zien. Voor jong en oud is het gemakkelijker om het onbekende onder ogen te zien als we van tevoren informatie hebben over wat er gaat gebeuren. Bevestiging dat situaties gebeuren zoals gepland, vermindert de stress die alle verandering teweegbrengt. Vooral voor jonge kinderen geldt dat hoe consequenter en gestructureerder hun routines zijn, hoe gemakkelijker zij zich kunnen aanpassen.
- **Laat de kinderen vooraf kennismaken met de school** en met de mensen die voor hen zullen zorgen. Door de omgeving te ontdekken en nieuwe relaties aan te knopen met een ouder - of iemand anders die ze vertrouwen - aan hun zijde, zal de overgang soepeler en gemakkelijker verlopen. Het is raadzaam om de school een paar keer te bezoeken in de dagen of weken voorafgaand aan de start. Tijdens het eerste bezoek hebben jongere kinderen misschien behoefte aan de fysieke nabijheid van hun ouder/verzorger. Het is niet nodig om hen te dwingen dit contact los te laten. Naarmate ze zich veiliger voelen, zullen ze waarschijnlijk afstand doen van het fysieke contact en op avontuur gaan om alle spannende nieuwe dingen te ontdekken die op hun pad komen. Bij oudere kinderen en tieners kan het een goed idee zijn om tijdens de lunchpauze een afspraak te maken of iets te gaan drinken met een leerkracht die als referentiepunt kan fungeren.
- **Plan een geleidelijke integratie.** Verlies - alweer! - voor het grootste deel van de dag kan een te zware beproeving zijn voor kinderen die al te veel veranderingen en verliezen hebben meegemaakt. Tijdens de eerste dagen, weken of maanden is het

Het is belangrijk om het psychosociaal welbevinden minstens zoveel aandacht (of zelfs meer) te geven als de cognitieve schoolprestaties.

ideaal als ze een beperkte tijd naar school kunnen gaan en terug kunnen keren naar de veilige omgeving van thuis, voordat ze zich overweldigd voelen.

- **Wees eerlijk tegen kinderen.** Eerlijkheid is van cruciaal belang voor kinderen van wie de relatie met hun vorige verzorgers is verbroken. Vertellen dat hun ouders een boodschap gaan doen maar snel terug zullen zijn (wat niet het geval is), draagt negatief bij aan hun gevoel van veiligheid en de vertrouwensband die ze reeds hebben opgebouwd met hun nieuwe familie of verzorgers, en zal ook de band met de leerkracht bemoeilijken.
- **Geef kinderen ruimte om hun twijfels, hoop en angsten te uiten.** Het kind kan veel vragen hebben over de nieuwe school, de nieuwe leerkracht en de nieuwe vriendjes. Het is belangrijk om ruimte te vinden waar de leerkracht en het kind deze vragen kunnen onderzoeken en antwoorden kunnen geven. Geef het kind de kans om zijn mening, boosheid, verdriet of hoop te uiten. Tijdens dergelijke interacties moet de leerkracht kalm blijven, afstemmen op het kind afstemmen en het kind aanmoedigen. Zo kan een moeilijke situatie worden omgevormd tot een constructieve ervaring.
- **Stel een peer-mentor aan.** De relatie tussen leeftijdsgenoten is vaak sterker dan die met volwassenen. Peer mentoring heeft een positieve invloed op de emotionele gezondheid en het welzijn van kinderen en jongeren. Een peer mentor die het kind in de nieuwe context begeleidt, helpt zijn vertrouwen en veiligheid in die ruimte te verbeteren en helpt hem met andere kinderen om te gaan. Indien mogelijk is het ook een goed hulpmiddel om enkele klasgenoten te ontmoeten voordat zij op een nieuwe school beginnen, om de angst om in een nieuwe omgeving te passen, te verminderen.

Veranderingen en overgangen

Carla gaat meestal met plezier naar school, maar af en toe heeft ze wat haar juf noemt “zo’n dag” dat haar stemming zomaar omslaat. Ze lijkt dan zonder reden volledig van slag, maar ik heb geleerd dat het elke keer gebeurt als haar juf ziek is en er een invaljuf is.

Veranderingen, zelfs als we ze verwelkomen, kosten energie. En ze betekenen vaak dat we een veilige plek moeten verlaten voor het onbekende of dat we moeten stoppen met iets wat we graag doen om iets te doen wat gedaan moet worden. Dit kan bij iedereen verschillende niveaus van angst en/of frustratie teweegbrengen, afhankelijk van eerdere ervaringen in het leven en vaardigheden om emoties te reguleren. Kinderen die in hun eerste levensjaren onverwachte veranderingen hebben meegemaakt (die vaak gepaard gingen met het verlies van alles wat vertrouwd en veilig was), kunnen het moeilijk hebben met zelfs de kleinste variaties in hun dagelijkse routines. Kinderen die gewoonlijk vrolijk en kalm zijn, kunnen hun kalmte verliezen en buitenproportionele woede tonen wanneer zij horen dat hun leerkracht niet komt opdagen vanwege ziekte is en iemand anders de klas zal leiden. Zelfs wat een leuke verrassing lijkt (bv. een speciaal evenement in het park onder schooltijd) kan maken dat deze kinderen zich bedreigd voelen. Zij kunnen zich dan afsluiten van hun omgeving of ongewone agressiviteit vertonen. Het is belangrijk op te merken dat geen van deze reacties rationeel bepaald zijn; in plaats daarvan reageren deze kinderen emotioneel op verandering als op een rode vlag. Wanneer kinderen door de situatie worden overweldigd, moeten de volwassenen in hun omgeving begrijpen dat, vanuit de perceptie van de kinderen, hun eigen veiligheid op het spel staat. Focussen op wat kan worden gezien als ongepast gedrag zal niet helpen en versterkt gevoelens van onveiligheid.

De beste manier om deze kinderen te helpen met veranderingen en overgangen is hen van tevoren te vertellen wat er gaat gebeuren,

en daarbij zo specifiek mogelijk te zijn. Als ze beseffen dat de dingen gebeuren zoals ze horen te gebeuren, kunnen ze zich beter rustig houden. Als u merkt dat een bepaald kind moeite heeft met veranderingen of overgangen, kunnen kleine gebaren (zoals een begripvolle blik of enkele warme woorden) helpen om “in contact te blijven”.

Communicatie met familie of verzorgers

“Ik probeer Ian’s lerares niet te ontmoeten als ik hem op school ophaal. Elke dag heeft ze wel iets om over te klagen. Ik weet dat het moeilijk voor hem is om zich aan te passen, maar ik heb niet het gevoel dat hij er aan het einde van de dag aan herinnerd moet worden wat er allemaal mis is gegaan in het bijzijn van zijn klasgenoten.”

Pleegouder van een 8-jarige

Hoewel een goede samenwerking tussen gezinnen en scholen altijd positief is, is het van essentieel belang voor kinderen die door adoptie in het gezin zijn opgenomen of die in een pleeggezin of leefgroep wonen. Open communicatie tussen ouders of verzorgers en leerkrachten is om verschillende redenen belangrijk:

- Effectieve communicatie tussen leerkrachten en verzorgers biedt het schoolpersoneel de sleutels tot interpretatie en voorkomt misverstanden, zoals het verwarren van een angstprobleem met een disciplineprobleem.
- Het is niet ongebruikelijk dat kinderen die in instellingen hebben gewoond of in een omgeving die niet bevorderlijk is voor hun ontwikkeling, een achterstand oplopen of wisselende vorderingen maken bij hun studie. Als zowel de verzorgers als de leerkrachten dit weten, zijn zij beter in staat om behoeften van kinderen vast te stellen, mogelijke moeilijkheden te begrijpen en samen te werken om hen te helpen die moeilijkheden te overwinnen.

**Effectieve
communicatie tussen
leerkrachten en
verzorgers biedt
het schoolpersoneel
de sleutels tot
interpretatie
en voorkomt
misverstanden, zoals
het verwarren van
een angstprobleem
met een
disciplineprobleem.**

- Elk kind is anders. Wat bij de een werkt, werkt bij de ander misschien niet. Het delen van informatie over welke strategieën thuis of op school werken, zal zeker bijdragen tot de beste manieren om hen te ondersteunen in hun groei en ontwikkeling.
- Goede communicatie helpt zowel leerkrachten als verzorgers om realistische verwachtingen te vormen en gemeenschappelijke doelen te stellen en biedt zekerheid aan het kind.

Het opbouwen van een vertrouwensrelatie is niet altijd gemakkelijk. Iedereen begint met de bagage van eerdere, soortgelijke relaties. Zo kunnen adoptie- of pleegouders zich bijvoorbeeld ondergewaardeerd, veroordeeld of onbegrepen hebben gevoeld in hun behoeften door andere professionals. Hier volgen enkele nuttige aanbevelingen om voor een op samenwerking gebaseerde aanpak:

- **Organiseer een eerste bijeenkomst voor of bij het begin van de cursus.** Veel scholen, vooral met jongere leerlingen, doen dit als regel. Deze mogelijkheid bieden, zelfs met oudere kinderen, is een goede manier om de basis te leggen voor een goede band.
- **Leg uit dat alles wat gedeeld wordt over het verleden van het kind vertrouwelijk is.** Ouders of verzorgers kunnen bang zijn dat details over het verleden van het kind openbaar bekend worden. Door hen te laten weten dat interesse gericht is op het helpen om het kind beter te ondersteunen, wordt een betere basis gelegd voor een goede communicatie.
- **Gebruik privécommunicatie om uw zorgen of moeilijke situaties te delen.** Vooral bij jonge kinderen kunnen leerkrachten en ouders of verzorgers dagelijks gelegenheid hebben voor korte interacties (bijvoorbeeld bij het brengen en halen van het kind). Deze momenten zijn meer geschikt voor positieve bekrachtiging, zoals commentaar op specifieke prestaties, terwijl kritiek op het

gedrag of de ontwikkeling van het kind wordt vermeden, vooral wanneer andere kinderen of ouders in de buurt zijn. Zelfs als er geen andere kinderen of ouders in de buurt zijn, moet worden vermeden om in het bijzijn van het kind te benadrukken wat er die dag is misgegaan, want dat zou de stress en het gevoel van mislukking alleen maar doen toenemen. In plaats daarvan is het beter om verbeteringen en positief gedrag te benadrukken. Betrek het kind er zoveel mogelijk bij. Hoewel het in sommige gevallen nodig kan zijn dat leerkrachten ouders of verzorgers ontmoeten zonder dat het kind daarbij aanwezig is, moeten kinderen zeker betrokken worden bij gesprekken over hoe het in het algemeen op school gaat, zodat ze hun sterke punten en moeilijkheden kunnen verwoorden, en kunnen deelnemen aan het opstellen van een plan om eventuele zorgen of gebieden die voor verbetering vatbaar zijn, aan te pakken. Het is belangrijk kinderen bewust te maken van de redenen waarom zij wellicht specifieke hulp nodig hebben, om te voorkomen dat zij zich daar schuldig over voelen of zich schamen. Het is ook belangrijk dat zij beslissen welke aspecten van hun persoonlijke geschiedenis worden gedeeld, hoe en met wie. Controle hebben over hun persoonlijke geschiedenis is niet alleen hun recht, maar geeft hun ook meer veiligheid en vertrouwen.

- **Houd in gedachten dat deze kinderen bovenal kinderen zijn.** Inzicht in de invloed van bepaalde ervaringen kan ons helpen hun reacties en behoeften beter te begrijpen. Maar zoals bij alle leerlingen moeten beslissingen over hun onderwijs en hun toekomst worden genomen op basis van hun specifieke sterke en kwetsbare punten.

Netwerken met andere professionals en middelen

Jessica is een meisje van 7 jaar. Ze werd bij haar familie weggehaald wegens fysiek geweld door haar vader, die haar mogelijk ook seksueel misbruikte. Na een korte plaatsing in de noodopvang werd Jessica in een pleeggezin geplaatst. Zo begon ze aan de tweede klas op een nieuwe school. In het begin was ze een braaf en rustig kind, maar na enkele maanden begon ze tekenen van ongemak te vertonen. Toen Jessica op een dag dwangmatig begon te masturberen, reageerde de leerkracht door tegen haar te schreeuwen voor de hele klas, waardoor ze zich vies voelde en zich schaamde.

Om tegemoet te komen aan de behoeften van kinderen die misbruik, mishandeling, verwaarlozing of traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt, is een gecoördineerde inspanning nodig waarbij verschillende actoren betrokken zijn, en een voortdurende uitwisseling met andere professionals. Wanneer leerkrachten geconfronteerd worden met een kind dat uiting geeft aan leed door bijvoorbeeld seksueel of agressief gedrag, kunnen zij steun vinden bij andere beroepskrachten om doeltreffende interventies te ontwikkelen.

- **Sta open voor samenwerking met andere professionals.**

Als de ouders of verzorgers van een specifiek kind vragen om een afspraak met een andere beroepskracht die die het kind ook begeleiden, vat dit dan op als een kans en niet als kritiek. Beide partijen kunnen profiteren van het delen van hun informatie en inzichten.

- **Zoek naar lokale hulpbronnen** en andere belangrijke sociale en gezondheidswerkers, om tot samenwerking te komen.

- **Ondersteun de oprichting van multidisciplinaire teams** die deskundig zijn in het begeleiden en verzorgen van kinderen die een trauma hebben meegemaakt (zoals misbruik, verwaarlozing,

oorlog, ontbering, enz.) voor een gezamenlijk, multi-professioneel gericht is op de behoeften van het kind (inclusief doelstellingen en toewijzing van taken). Als de school psychologische hulp biedt, betrek dan de persoon die verantwoordelijk is voor deze dienst.

III. EEN TACTVOLLE BENADERING VAN DIVERSITEIT IN DE KLAS

Persoonlijke geschiedenissen zijn persoonlijk

Allan, 10 jaar, werd in zijn vroege jeugd ernstig mishandeld. Nadat hij via interlandelijke adoptie bij zijn nieuwe familie is gekomen, begint hij op een nieuwe school. Hij heeft de school al bezocht en van tevoren kennis gemaakt met zijn leraar en is erg opgewonden om zijn klasgenoten te ontmoeten, maar ook nerveus om een goede indruk te maken. Zijn leraar vraagt hem om op te staan en de klas te vertellen over het leven in de plaats waar hij is geboren. De vraag roept heel moeilijke herinneringen op en hij bevriest, voelt dat iedereen in de klas hem aanstaart en op zijn antwoord wacht.

Leerkrachten beseffen soms onvoldoende dat het vragen naar de afkomst of vroegere ervaringen van een kind hen in een uiterst stressvolle positie kan brengen. Sommige persoonlijke verhalen zijn moeilijker te delen dan andere maar voorop staat dat iedereen het recht heeft om alleen te delen wat hij of zij wil en alleen met wie hij of zij wil.

Scholen zijn een van de belangrijkste plaatsen waar kinderen leren over sociale diversiteit en diversiteit in de klas kan verrijkend zijn. Tegelijkertijd kunnen kinderen die op jonge leeftijd tegenslag hebben ondervonden zich naakt en hulpeloos voelen wanneer hen gevraagd wordt over hun verleden te vertellen.

Scholen zijn ook een plaats waar kinderen sociale vaardigheden verwerven en oefenen, waaronder het leren respect te hebben voor anderen. Het herkennen van de grenzen van privacy is een belangrijke les. Leeftijdgenoten kunnen uit nieuwsgierigheid opdringerige vragen stellen, vooral als zij informatie over de gezinssituatie van een kind hebben gehoord die voor hen onbekend is. Zo kan een kind dat in een opvanghuis woont, gevraagd worden waarom het niet bij haar ouders woont. Leerkrachten kunnen dergelijke gelegenheden aangrijpen om les te geven over privacy en tegelijk de onderliggende nieuwsgierigheid adresseren door algemene informatie te verstrekken en zo het kind zelf uit de schijnwerpers te halen. (Zie volgend hoofdstuk).

Vragen van kinderen beantwoorden/ nieuwsgierig zijn

“Een van de kinderen in mijn klas (eerste klas) vroeg aan een ander kind dat in een pleeggezin woont: ‘Waarom heeft Kims moeder haar in de steek gelaten?’ De vraag overviel me. Ik weet waarom Kim uit huis is geplaatst, maar ik vond het niet gepast om dat publiekelijk uit te leggen. Ook wilde ik de vraag niet onbeantwoord laten.”

Een onderwijzeres van een basisschool

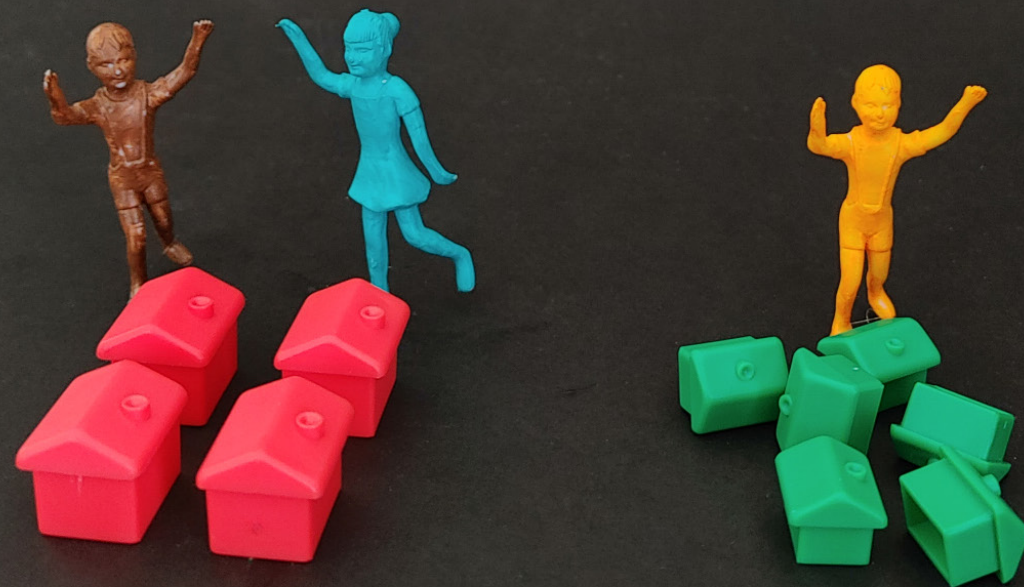
School is niet alleen de plaats waar kinderen vaardigheden verwerven zoals schrijven of wiskundige berekeningen maken. Onder begeleiding van volwassenen is het ook een beschermde omgeving waarin zij leren samenleven, hun persoonlijkheid ontwikkelen en de complexiteit van menselijke relaties ontdekken. In deze omgeving zijn de leerkrachten de referentiefiguren met wie zij verwerken wat er om hen heen gebeurt. De houding en het commentaar van de leerkrachten zijn daarom sterk van invloed op hoe kinderen de wereld begrijpen en op hun zelfbeeld.

Of ze nu wel of geen leeftijdsgenootjes hebben die geadopteerd of uithuisgeplaatst zijn, kinderen kunnen nieuwsgierig zijn naar adoptie en andere alternatieve zorgsituaties. Wanneer een kind uit in een traditioneel gezin andere gezinsmodellen ontdekt, is het normaal dat het meer wil weten. Zo kunnen ook films of verhalen, vragen oproepen.

Bij het beantwoorden van vragen van kinderen of het praten over onderwerpen als de diversiteit van gezinnen, migratie-trajecten of redenen waarom een kind in het kindbeschermingssysteem terecht kan komen, moeten twee principes voorop staan:

- **Respectvol en niet-oordelend taalgebruik**

Het omarmen van diversiteit impliceert soms een bezinning op de woorden die gebruikt worden om over de ervaringen van anderen te praten. Ongevoelige of bevooroordeelde termen worden

vervangen door woorden die de situatie op een neutrale of positieve manier weergeven. Als leerkracht moet je niet alleen in staat zijn om respectvolle, niet-oordelende taal te gebruiken maar ook bereid zijn om leerlingen vriendelijk te corrigeren als ze dat niet doen. Een kind kan het bijvoorbeeld hebben over de “echte moeder” of de “echte ouders” van een klasgenootje dat geadopteerd is of bij een pleeggezin woont. Door te vragen “bedoel je haar biologische moeder?” (of, indien gepast, “bedoel je haar biologische moeder of haar pleegmoeder?”), leren leerkrachten de leerlingen respectvol taalgebruik te hanteren. Ook als we het hebben over ouders van wie de kinderen in alternatieve zorg leven of over kinderen die zonder ouderlijke figuren in het land aankomen, moeten we altijd oppassen dat we geen negatieve stereotypen of denigrerende woorden gebruiken.

Het is overigens opvallend dat er soms termen voor kinderen worden gebruikt, die zo’n negatieve connotatie hebben (gekregen), dat er goed nagedacht moet worden of deze wel gebruikt moeten worden in bijvoorbeeld de schoolcontext. Dat is het geval voor LAC’s (“Looked After Children”) in het VK, AMV (“Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen”) in Nederland, MSNA (“Minori Stranieri Non Accompagnati”) in Italië, en MENA’s (“Menores No Acompañados”) in Spanje.

- **Privacy en informatie**

Zeker kinderen die zelf ervaring hebben met alternatieve vormen van zorg, kunnen hun leerkrachten vragen stellen over adoptie, pleeggezinnen, leeftijdgenootjes die in het land aankomen zonder familieleden om voor hen te zorgen, enz. Fenotypische verschillen

Als leerkracht moet je niet alleen in staat zijn om zelf respectvolle, niet-oordelende taal te gebruiken, maar ook bereid zijn om leerlingen vriendelijk te corrigeren als zij dit niet doen.

tussen een kind en degenen die hij of zij zijn of haar ouders noemt (zoals vaak het geval is bij interlandelijke adoptie) of bepaalde informatie over een gezinssituatie die hen heeft verbaasd, kunnen de aanleiding zijn voor hun nieuwsgierigheid. Vragen als “Waarom heeft Sofia’s moeder haar in de steek gelaten?” of opmerkingen als “Andy zegt dat hij twee vaders heeft, maar hij liegt!” bieden de gelegenheid om te leren over diversiteit in het gezin, kinderrechten en de grenzen van privacy.

Bij het beantwoorden van hun vragen moeten we altijd in gedachten houden dat we, ook al is het ons verteld, niet het recht hebben om de bijzondere omstandigheden bekend te maken waaronder een bepaald kind aan de zorg van de staat werd toevertrouwd. Dit betekent niet dat hun nieuwsgierigheid moet worden beknot of genegeerd. Iets zeggen als “Ik zie dat je nieuwsgierig bent naar adoptie, maar dit is haar verhaal, en het is niet OK om zulke persoonlijke vragen te stellen; ik weet zeker dat jij ook een situatie hebt meegemaakt waarin je het nodig vond om iets privé te houden”, kan een manier zijn om de aandacht van een bepaald kind af te leiden en hun recht op privacy te beschermen, terwijl je een opening geeft om het onderwerp meer in het algemeen te bespreken.

Naarmate kinderen ouder worden, kunnen hun vragen gecompliceerder of specifieker worden. Tieners kunnen ingewikkelde vragen stellen over het ontnemen van het ouderlijk gezag en andere zaken waar hun leerkracht geen antwoord op heeft. Als dit gebeurt, is het goed om eerlijk te zijn en toe te zeggen het uit te zoeken of leerlingen door te verwijzen naar een plek waar ze meer informatie kunnen krijgen.

DE JUISTE WOORDEN GEBRUIKEN

In plaats van...	beter gebruiken...	omdat...
“echte/natuurlijke moeder/vader/ouders/ broers en zussen”	moeder/vader/ouders/ broers en zussen” of geboorte/biologische/ pleegmoeder/vader/ouders/ broers/zussen	Adoptie- en pleeggezinnen zijn echt en waar. In de meeste gevallen is het niet nodig een bijvoeglijk naamwoord te gebruiken. Als het onderscheid wel nodig is, kan “geboorte/biologisch” beter passen
Een kind achterlaten	Afstand doen van Hulp zoeken	In de overgrote meerderheid van de gevallen zoeken ouders die kinderen hebben maar er niet voor kunnen zorgen een manier om iemand te vinden die dat wel kan doen, ze laten ze niet in de steek of doen ze van de hand. Een andere optie zou kunnen zijn “kan het kind niet opvoeden”.
“Ana’s pleeg/adoptief ouder” “Joe’s geadopteerde broers en zussen”	“Ana’s ouder” “Joe’s broers en zussen”	In de meeste gevallen is het niet nodig om een bijvoeglijk naamwoord te gebruiken. Het voortdurend verwijzen naar de manier waarop het gezin is gevormd, kan de indruk wekken dat zij op de een of andere manier minder geldig zijn dan anderen.
eigen kind	biologisch kind	Adoptiekinderen zijn geen “vreemde kinderen”.
is geadopteerd	was geadopteerd	Adoptie is een deel van het leven van een geadopteerde, niet zijn bepalende kenmerk. Het is iets dat hen is overkomen en dat integraal deel uitmaakt van hun geschiedenis, maar de gebeurtenis is nu voorbij.
weeshuis	Residentiele opvang	De meeste kinderen die in instellingen leven zijn geen wezen
het woord “adoptie” gebruiken om te verwijzen naar het sponsoren van dieren, enz. Bijvoorbeeld - adopteer een tijger, dolfijn, boom, enz.	sponsor	Het kan verwarrend zijn om adoptie in twee verschillende contexten te gebruiken en impliceert dat geadopteerde kinderen - sponsoring van dieren hetzelfde zijn.
MENAS (Spanje), LAC (VK), MSNA (Italië), AMV (Nederland)	Kinderen of jongeren (met een vluchtachtergrond)	Het benoemen van een persoon in termen van afkortingen of categorieën werkt dehumaniserend. Dit is met name het geval wanneer de categorie wordt aangeduid in termen die mensen hun macht en waardigheid ontnemen.

Gesprekken die ertoe doen

Uitleg over gezinszaken aan kinderen

Basisideeën voor het aansluiten bij de nieuwsgierigheid van kleuters en kinderen in de lagere school naar adoptie- en pleeggezinnen:

- **Soms krijgen mensen een kind, maar zijn ze er niet op voorbereid of kunnen ze niet voor hem of haar zorgen.** In de eerste jaren van de basisschool beginnen kinderen de basis van de voortplanting te leren. Zij kunnen zich dan realiseren dat er andere ouders moesten zijn voordat een kind ter adoptie werd geplaatst. Ook wanneer zij een kind met Aziatische trekken zien dat “mama” zegt tegen een vrouw die niet op hen lijkt, kunnen zij hulp nodig hebben om dit te begrijpen. Het is belangrijk om duidelijk te maken dat er niet zoiets bestaat

als “echte” en “nep” ouders. In het geval van geadopteerde kinderen kunnen we het hebben over geboortelouders en hun adoptielouders en belangrijk is aan te sluiten bij de invulling en waardering die het kind geeft aan beide.

- **De reden waarom een kind in een adoptie- of pleeggezin is geplaatst, heeft niet te maken met hoe zij of hij is of was.** Vragen als “Waarom wilde Kai’s eerste moeder hem niet houden?” zijn niet ongewoon in klassen waar sprake is van een kind die geadopteerd is of in een pleeggezin woont. Leeftijdgenoten moeten weten dat een gezin soms een kind heeft, maar dat zij er niet op voorbereid zijn of niet voor hem of haar kunnen zorgen. Dit kan om een aantal verschillende redenen gebeuren. Geboortelouders kunnen te jong of te ziek zijn om voor een kind te zorgen, of een andere ernstige belemmering hebben waardoor ze dat niet kunnen doen. Het is van cruciaal belang te benadrukken dat, wat de reden ook is, het niets te maken heeft met iets wat het kind heeft gedaan. Voor alle kinderen moet worden gezorgd. Daarom wordt, wanneer hun biologische familie dat niet

kan, een andere familie gevonden om de zorg over te nemen.

- **Ondersteun de manier waarop het betrokken kind zijn familie wil begrijpen en benoemen.**

Sommige kinderen die in een pleeggezin wonen, noemen de mensen die voor hen zorgen “mama” of “papa”. Anderen gebruiken woorden als “tante” of “oom” of noemen hen bij hun voornaam. Er zijn verschillende manieren waarop zij hun situatie begrijpen en die zijn allemaal goed. Leerkrachten moeten letten op de woorden die kinderen gebruiken, om te voorkomen dat ze andere termen gebruiken die tot verwarring leiden.

- **Bij het opvoeden van hun kinderen doen alle gezinnen dezelfde dingen, ongeacht de manier waarop hun gezin is opgebouwd of de samenstelling ervan.** Benadrukken dat gezinnen dezelfde dingen doen voor hun kinderen en dat gezinnen een plek zijn waar ze het gevoel kunnen delen geliefd, beschermd, gerustgesteld en belangrijk te zijn, kan jonge kinderen helpen de diversiteit van gezinnen beter te begrijpen. Door te praten over wat zij doen (zoals zorgen, troosten als ze verdrietig zijn, hen naar school brengen als ze te jong zijn om alleen te gaan, enzovoort) kunnen ze begrijpen dat de rol van het gezin belangrijk is.

Schoolopdrachten herzien met een inclusief perspectief

“Ik heb geen zin om morgen naar school te gaan. De leraar heeft gevraagd een foto mee te nemen uit de tijd dat we baby waren. Ik weet zeker dat ik de enige ben die er geen heeft. En ik weet zeker dat iedereen me zal vragen waarom!”

De hedendaagse samenleving kent een grote verscheidenheid aan gezinsmodellen die afwijken van het traditionele gezin, dat wordt opgevat als het gezin waarin een man en een vrouw zich verenigen en nakomelingen krijgen door geslachtsgemeenschap. In onze klaslokalen zijn er kinderen die in verschillende gezinsconfiguraties leven, en ook in instellingen. Sommige kinderen hebben twee moeders of twee vaders, of slechts één ouder. Anderen wonen bij hun grootouders, andere familieleden of andere mensen, met verschillende niveaus van relatie met hun ouders. Sommigen delen genetische banden met andere familieleden, maar dat is niet altijd het geval. Degenen die door adoptie of door voortplantingsbehandelingen met geslachtscellen van derden in hun gezin zijn gekomen, delen geen DNA. Anderzijds kunnen zij, afhankelijk van hun levensgeschiedenis, weinig of geen informatie hebben over de omstandigheden van hun geboorte en de eerste levensjaren (zoals soms het geval is bij geadopteerde kinderen) of kunnen de herinneringen of informatie waarover zij beschikken pijnlijke of moeilijke aspecten bevatten.

Een gevoelige benadering van de diversiteit van familie- en levensgeschiedenissen moet ervoor zorgen dat iedereen zich erbij betrokken voelt. Het herzien van de boeken en andere materialen die in de klas worden gebruikt om ervoor te zorgen dat ze het respect voor verschillende gezinssamenstellingen weerspiegelen en bevorderen, kan een eerste stap zijn. Een andere stap is het herzien van een aantal klassieke schoolactiviteiten en opdrachten, zoals de volgende:

- **“Breng een babyfoto mee”**

Geadopteerde kinderen en kinderen die in pleeggezinnen leven, evenals anderen die verschillende veranderingen van woonplaats of

andere omstandigheden hebben meegemaakt, hebben misschien geen foto's van hun eerste levensmaanden of -jaren. Als het de bedoeling is een album of een muurschildering te maken waarin elk lid van de groep wordt voorgesteld, kan “een favoriete foto van toen je jonger was” een goed alternatief zijn.

- **Stamboom opdrachten**

Het standaardformaat met vooraf gedefinieerde vakjes (vader, moeder, grootouders van vaders- en moederskant, enz.) zal voor sommige kinderen niet passend zijn. Een meer open benadering, waarbij elk kind vrij het netwerk van mensen kan weergeven die zijn of haar familie-eenheid vormen, kan resulteren in een verrijkende en interessante activiteit die de mogelijkheid biedt om verschillende vormen van familie te onderzoeken. Sommige geadopteerde kinderen zullen alleen hun adoptiegezin erbij betrekken; anderen kunnen ook hun biologische familie of pleeggezin erbij betrekken. Alle alternatieven moeten worden gerespecteerd en op een natuurlijke manier worden benaderd. Voor kinderen die niet bij hun biologische ouders wonen, kan het verstandig zijn om de activiteit van tevoren met hun primaire verzorgers te bespreken, zodat zij de kinderen eventueel kunnen steunen.

- **Autobiografieën en opdrachten voor familiegeschiedenis**

Gevraagd worden om te schrijven over familiegeschiedenis, persoonlijke geschiedenis of over onderwerpen zoals “de dag dat ik geboren werd” zijn vaak een bron van ongemak voor kinderen die weinig informatie hebben over hun vroege jaren of wiens levensloop verontrustende en pijnlijke ervaringen bevat die ze misschien niet willen delen. Alternatieven zoals “een speciale gebeurtenis in mijn leven”, “mijn beste dag ooit” of het leven van iemand die ze kennen, zijn veilige opties die dezelfde doelstellingen zullen dekken.

- **Maak een tijdlijn van het leven van de leerling**

Om te leren hoe historische gebeurtenissen op een tijdlijn in kaart moeten worden gebracht, wordt de leerlingen soms

gevraagd een lijn te maken aan de hand van hun eigen levensgebeurtenissen van geboorte tot heden. Opnieuw kunnen sommigen onder hen niet over de nodige informatie beschikken om dit te doen, of ze kunnen zich onzeker voelen om informatie te delen over hoe ze gescheiden werden van hun biologische familie of over andere privékwesies. Als alternatief kan hen worden gevraagd een tijdlijn te maken voor een historisch of fictief personage of voor een volwassene die zij kennen.

- **Vader- of moederdag**

Op sommige basisscholen wordt kinderen gevraagd Vaderdag en Moederdag te vieren door een brief te schrijven of een geschenk te maken ter ere van hun ouders. Veel kinderen leven tegenwoordig echter niet in een traditioneel gezin met een vader en een moeder. Sommigen leven in een eenoudergezin of hebben twee moeders of twee vaders. Anderen hebben een ouder verloren of hebben geen relatie met hen. In plaats van een activiteit die hen uitsluit en hun verliezen en verschillen benadrukt, kiezen sommige scholen ervoor om Familiedag te vieren, zodat iedereen de bijdrage in hun leven kan vieren van degenen die zij als hun familie beschouwen.

- **Je genen opsporen**

Bij het werken aan genetica wordt de leerlingen soms gevraagd na te gaan waar een bepaalde eigenschap of een bepaald kenmerk (zoals oog- of haarkleur) vandaan komt om hen te helpen begrijpen hoe genetische kenmerken generaties lang worden doorgegeven.

Het herzien van de boeken en andere materialen die in de klas worden gebruikt om ervoor te zorgen dat ze het respect voor verschillende gezinssamenstellingen weerspiegelen en bevorderen, kan een eerste stap zijn.

Huidskleur? Wiens huidskleur?

In sommige kleuter- en lagere schoolklassen horen we “huidskleur” om te verwijzen naar het rozige oranje waarmee menselijke figuren zijn gekleurd. Het gebruik van deze uitdrukking is discriminerend voor mensen met een huidskleur die duidelijk anders is. Leerkrachten kunnen een activiteit rond huidskleur gebruiken om te praten over hoe we aan onze huidskleur komen, hoe verschillende tinten verband houden met de aanpassing aan verschillende omgevingen en hoe, ook al zeggen mensen dingen

als “hij is blank” of “zij is zwart”, wij allemaal een huid hebben die een andere tint bruin heeft. Er zijn verschillende boeken, zoals Katie Kissinger’s *All the Colors We Are* of Paul Showers’ *Your Skin and Mine*, die als inspiratiebron kunnen dienen of in de klas kunnen worden gelezen. Of de documentaire ‘Wit is ook een kleur’ van Sunny Bergman. Leerkrachten kunnen bijvoorbeeld verfchips van bruin-, perzikkleur- en roze tinten verzamelen bij de plaatselijke bouwmarkt en de kinderen vragen de kleur te vinden die het best bij hen past en die een naam te geven. Of ze kunnen hen aanmoedigen hun tint in het kunstlokaal te maken en een portret van zichzelf te maken.

Dit kan problematisch zijn omdat sommige kinderen geen genetische banden hebben met degenen die hun familie vormen. Voor diegenen die op jonge leeftijd de band met hun biologische familie hebben verloren, is deze taak niet alleen onmogelijk te volbrengen, maar wordt ook de aandacht gevestigd op een pijnlijke leemte aan informatie over zichzelf. In plaats van de nadruk te leggen op de relatie van de kinderen tot hun ouders en verwanten, kunnen de leerkrachten meer inclusieve opties vinden, bijvoorbeeld door voor te stellen dat de leerlingen zich fictieve paren voorstellen en bespreken hoe hun nakomelingen eruit zouden kunnen zien.

Rassendiversiteit en culturele diversiteit verwelkomen

Diversiteit uit zich op zeer verschillende manieren. Diversiteit is alles wat ons verschillend maakt van elkaar. Het kan gaan om ras, etniciteit, geslacht, seksuele geaardheid, vaardigheden, taalachtergrond, religieuze overtuiging of sociaaleconomische status, naast andere categorieën. Onderzoek heeft de verschillende academische en sociale voordelen van diversiteit in schoolomgevingen aangetoond. Diversiteit in de klas bevordert creativiteit, vaardigheid in kritisch denken en biedt leerlingen de kans om over verschillende culturen te leren en vragen te stellen bij stereotypen. Dat kan hen voorbereiden op het beter navigeren door een diverse samenleving tijdens hun volwassenheid.

Wanneer leerkrachten de diversiteit in de klas negeren, bestaat de kans dat sommige leerlingen zich niet inbegrepen voelen en misschien minder geneigd zullen zijn om deel te nemen. Wanneer leerkrachten echter een inclusieve aanpak hanteren en er actief voor zorgen dat alle identiteiten welkom zijn in de klas, zullen leerlingen met een minderheidsachtergrond zich misschien meer welkom, veilig en bereid voelen om deel te nemen.

Er zijn verschillende strategieën die leerkrachten kunnen gebruiken om meer inclusieve en cultureel responsieve scholen te ontwikkelen waarin alle leerlingen kunnen gedijen.

- **Begrijp de verhalen van uw leerlingen**

Om inclusie in de klas te bevorderen, is het belangrijk dat leerkrachten een goed begrip ontwikkelen van de geleefde ervaringen en behoeften van hun leerlingen: Waar komen ze vandaan? Wat is hun gezinssituatie? Voelen ze zich opgenomen in de klas? Je leerlingen kennen, betekent ook verschillende vormen van discriminatie begrijpen waarmee zij op school en in

de maatschappij geconfronteerd kunnen worden. Dit betekent dat je aandacht moet besteden aan verschillende categorieën die samenkomen in hun sociale identiteit (ras, sociaaleconomische status, geslacht, handicaps, enzovoort). Probeer meer te weten te komen over de culturele ervaringen van uw leerlingen en respecteer en eerbiedig hun cultureel erfgoed. Houd in gedachten dat culturele verschillen het leerproces van de leerling kunnen beïnvloeden.

- **Denk na over uw lesmateriaal en ontwikkel cultureel responsieve praktijken**

Lesmateriaal is soms beperkt tot westerse verhalen. Onderzoek het materiaal om te zien welke stemmen ontbreken. Probeer een cultureel inclusief curriculum op te stellen dat ervoor zorgt dat de bijdragen van de culturen van leerlingen niet worden genegeerd. Bijvoorbeeld, lezingen en activiteiten die de verschillende culturele achtergronden in de klas laten zien en interculturele vriendschappen stimuleren in klassenmanagementstrategieën en een cultuur van zorg voor elkaar. Ook leerlingen aanmoedigen om hun verhalen te delen en hun culturele ervaringen in verband te brengen met de behandelde onderwerpen, maar dit moet voorzichtig gebeuren. Transnationaal geadopteerde kinderen weten misschien weinig over hun land van herkomst of voelen zich erg ongemakkelijk als ze worden geacht zich met de cultuur van dat land te identificeren. Evenzo kunnen sommige migrantenkinderen (ook die zonder ouderlijke figuren naar het land zijn gekomen) er een hekel aan hebben om op hun achtergrond te aangesproken te worden, terwijl ze juist hun best doen om in de groep te passen. Als u twijfelt, is vooraf vragen altijd een goede weg.

- **Ontwikkel een duidelijk en doeltreffend gecommuniceerd beleid om gevallen van discriminatie en pesterijen op school aan te pakken.**

Ontwikkel en implementeer anti-pestbeleid en -procedures die racistisch of xenofob pesten op uw school aanpakken. Maak een

einde aan elke vorm van discriminatie in de klas. Neem dit soort overtredingen serieus en informeer zo nodig de schoolleiding en de ouders.

- **Zorg ervoor dat de manier waarop u invulling geeft aan diversiteit niet het fundamentele idee vertroebelt dat we allemaal gelijk zijn in rechten en waardigheid**

Soms reproduceren goedbedoelde acties om invulling te geven aan diversiteit stereotypen of versterken ze de barrières tussen verschillende groepen, tussen “wij” en “zij”.

Inleven in wat ons gelijk maakt is van cruciaal belang. Er zijn tal van gelegenheden om dit te doen in het leerplan van de school. Bijvoorbeeld

voeding waarin gewezen kan worden op elke cultuur afhankelijk is van de beschikbare voedingsmiddelen en hun geschiedenis en het samenstellen van evenwichtige voeding. Op sommige plaatsen worden koolhydraten hoofdzakelijk geleverd door brood; op andere door rijst, aardappelen of peulvruchten. In dezelfde lijn kunnen we verwijzen naar de geschiedenis als we het hebben over migratie, waarbij we onderzoeken waarom mensen in verschillende tijden naar een ander land verhuizen en hoe de meeste landen een geschiedenis van migratie hebben.

- **Luister naar gezinnen en gemeenschappen**

Gezinnen uit minderheidsgemeenschappen kunnen problemen ondervinden om hun mening te laten horen in onderwijsomgevingen. Wij moeten ervoor zorgen dat de scholen ook hen omvatten en verdere marginalisering voorkomen.

Soms kunnen goedbedoelde acties om invulling te geven aan diversiteit juist stereotypen of de verschillen tussen “wij” en “zij” aanwakkeren of versterken.

Bovendien kunnen leerkrachten veel leren door te luisteren naar hun ervaringen en collectieve verhalen. Zo kan het uitnodigen van gezinnen met verschillende achtergronden ruimte geven om te bespreken hoe een meer diverse en inclusieve schoolcultuur te ontwikkelen.

Relevante websites:

[LOWAN is de koepelorganisatie voor het nieuwkomersonderwijs.](#) LOWAN ondersteunt de scholen die het eerste opvang onderwijs verzorgen aan nieuwkomers. LOWAN richt zich op scholen in zowel het primair- als het voortgezet onderwijs. Ook gemeenten, samenwerkingsverbanden passend onderwijs, onderwijsondersteunende organisaties evenals lesontwikkelaars en uitgeverijen kunnen een beroep op LOWAN doen.

[Het landelijk expertisecentrum Pharos draagt bij aan het terugdringen van grote gezondheidsverschillen.](#) Dat doet Pharos door nationale en internationale kennis te verzamelen, te verrijken en te delen. Het gaat om wetenschappelijke kennis, praktijkkennis van zorgverleners, beleidsmakers en andere professionals. En ervaringskennis van mensen om wie het uiteindelijk gaat. Ook biedt Pharos handvatten om als school, gemeente en Gezonde School Adviseur te werken aan de sociaal-emotionele ontwikkeling en een positief leerklimaat voor kinderen en leraren. Zo krijgt welbevinden een vaste plek op school en in de gemeente.

[Een website over traumasensitief lesgeven. Op deze pagina vind je allemaal informatie over ingrijpende gebeurtenissen in het leven van kinderen en wat je in de schoolcontext ziet bij deze kinderen.](#) En wat je vanuit de schoolcontext kunt doen.

[Het Trimbos-instituut is hét onafhankelijke kennisinstituut voor alcohol, tabak, drugs en mentale gezondheid.](#) Het programma Welbevinden op School biedt handvatten en hulpmiddelen voor gezonde school adviseurs en scholen uit het primair en voortgezet onderwijs om integraal het mentaal welbevinden te bevorderen.

[Gezonde School is een praktische werkwijze die scholen ondersteunt om structureel bij te dragen aan een goede gezondheid van leerlingen en medewerkers van de school.](#) Scholen die werken met de aanpak kiezen één of meerdere gezondheidsthema's om mee aan de slag te gaan. Vervolgens kunnen zij een vignet krijgen op één of meerdere gezonde leefstijl thema's.

[Stichting School & Veiligheid ondersteunt scholen bij het bevorderen van een sociaal veilig klimaat.](#) Dit doen zij door het geven van actuele informatie en deskundig advies via de website, trainingen, conferenties en de helpdesk. Leerlingen en studenten hebben een veilige schoolomgeving nodig om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Stichting School & Veiligheid ondersteunt en stimuleert scholen daarbij, in opdracht van het ministerie van OCW.

[Het Nederlands Jeugdinstituut is een nationaal kenniscentrum dat actuele kennis over opgroeien verzamelt, verrijkt, duidt en deelt.](#) Zij brengen kennis onder de aandacht en helpen om die kennis toe te passen. Ze hebben onder andere veel informatie gericht op scholen.

[Het Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie maakt wetenschappelijke kennis praktisch toepasbaar voor scholen.](#) De kennis van experts wordt aangevuld met waardevolle ervaringskennis van ouders, én uit het onderwijs. Dit doen zij samen met onderwijsdeskundigen van het NCOJ (project Leer- Kracht). Op deze website is betrouwbare informatie over psychische klachten bij kinderen en jongeren te vinden en praktische handvatten voor begeleiding in de klas.

[Nidos voert als gecertificeerde instelling, op grond van het Burgerlijk Wetboek,](#) voogdij uit voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen en de ondertoezichtstelling voor kinderen door of voor wie een asielaanvraag is ingediend én die in verband daarmee verblijven in een opvangcentrum van het COA. Deze jeugdbeschermingsmaatregelen worden uitgevoerd door professionals die met respect voor de culturele achtergrond van de jongere, vanuit betrokkenheid en met specifieke deskundigheid het belang van de individuele jongere centraal stellen. De professional voert de regie over de ontwikkeling naar zelfredzaamheid van de jongere en grijpt in wanneer die ontwikkeling op enigerlei wijze dreigt te stagneren. Bijeen onder toezicht gesteld kind ondersteunt de professional de ouders om de opvoedsituatie te herstellen.

[SAMAH](#) draagt bij aan de verbetering van het welzijn van jonge alleenstaande asielzoekers in de leeftijd van 12 tot en met 25 jaar, door hun belangen te behartigen en hun positie in (zowel) de Nederlandse samenleving als in het land van herkomst te versterken.

Interessant om ook te lezen:

[Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen van Leony Coppens](#), Carina van Kregten, Marthe Schneijderberg. Dit handboek biedt leerkrachten, intern begeleiders en schoolmaatschappelijk werkers onmisbare praktische kennis en vaardigheden om goed om te kunnen gaan met het vaak moeilijk te begrijpen gedrag van de vele getraumatiseerde leerlingen waar ze op hun school, mede door de invoering van Passend Onderwijs, in toenemende mate mee te maken hebben. Door traumasensitief onderwijs te bieden aan de kinderen die het nodig hebben wordt het klassenklimaat voor alle kinderen veiliger en de effectieve leertijd en de leeropbrengsten van alle kinderen hoger.

[Samenleren op een Superdiverse school van Ria Goedhart](#). De diversiteit in onze samenleving neemt toe. We spreken daarom over superdiversiteit. Deze toename van diversiteit tekent zich ook af op de scholen. Van de leraar vraagt superdiversiteit geen andere competenties, maar het doet wel een groter beroep op de interpersoonlijke, de pedagogische, de vakinhoudelijke, de didactische en de organisatorische competenties. Samenleren op een superdiverse school van Ria Goedhart is geschreven om leraren, gedragsspecialisten, intern begeleiders en directieleden te ondersteunen bij visievorming en de dagelijkse onderwijspraktijk op een superdiverse school.

[De Traumasensitieve School van Anton Horeweg](#). Wetenschappelijk onderzoek van de laatste jaren wijst uit dat getraumatiseerde kinderen veel vaker in onze scholen rondlopen dan we eerder dachten. Denk bijvoorbeeld aan kinderen uit oorlogsgebieden, maar ook aan kinderen van arbeidsmigranten of kinderen die onveilig opgroeien. Die bevindingen nopen ons tot reflectie op wat op dit ogenblik doen in onze scholen. In dit boek lees je wat de gevolgen van getraumatiseerd zijn in de klas kunnen betekenen: stil en teruggetrokken, angstig gedrag, maar ook chaotisch, druk en boos gedrag. Kinderen die zichzelf niet kunnen reguleren en die niet tot leren komen. Straffen en belonen lijken niet te werken. Soms zullen we ons eigen leerkrachtgedrag moeten herzien. Omgaan met getraumatiseerde kinderen vergt een andere kijk op gedrag en vooral ook een andere kijk op hoe wij als leerkrachten met deze kinderen moeten omgaan.

[Met het lesboek 'Rechten van alle kinderen' kunnen docenten hun leerlingen kennis laten maken met het thema kinderrechten](#). Het boek bestaat uit een inleiding over het ontstaan van de kinderrechten en beschrijvingen van veertig kinderrechten. De actuele voorbeelden bieden stof voor discussie. Zo kan straks iedere jongere weten dat niemand zomaar in zijn telefoon of dagboek mag lezen. En dat vrije tijd niet alleen leuk is, maar ook een recht. Het boek beschrijft veertig belangrijke kinderrechten uit het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties. Het is geschreven in makkelijke taal (niveau A2) en bevat veel herkenbare voorbeelden en foto's. Daarmee is het bij uitstek geschikt voor de bovenbouw van de basisschool, de isk, het vmbo, praktijkonderwijs en mbo. Want alle jongeren hebben het recht om hun rechten te kennen.

[Handreiking Sekse, Gender en Seksuele diversiteit van Rutgers](#). In deze handreiking worden de begrippen sekse, gender en seksuele diversiteit uitgelegd en wordt achtergrondinformatie gegeven over LHBTI+ (lesbisch, homo, bi+, transgender en intersekse) thema's en vragen die voor kinderen of ouders belangrijk kunnen zijn. Ook worden tips gegeven hoe hier in de klas aandacht aan te besteden en mee om te gaan. Tot slot worden (online) bronnen genoemd voor meer informatie of hulp voor leerkrachten, leerlingen en ouders.

